

(1857 - 1935), een groot archiefkenner die uit gebrek aan zelfvertrouwen, angst voor kritiek of uit welke overwegingen ook, in zijn Utrechtse tijd nooit tot publiceren is overgegaan. Hij liet een reeks van manuscripten na, merendeels handelende over belangwekkende Utrechtse monumenten, met name over de kapittelkerken. Calkoen is beroemd in de kring van Utrechtse geschiedvorsers om de schat van gegevens die hij verzamelde; maar om zijn handschrift is hij berucht. Th. Haakma Wagenaar zegt daarover in het jaarboekje van Oud-Utrecht van 1937: „Hoe verder hij in het labyrinth van archivalia doordringt... hoe kleiner wordt zijn handschrift, men zou het haast wijten aan de perspectief”. Op het Gemeentelijk Archief zijn van de meeste van deze geschriften getypte kopieën aanwezig. Dit om u gerust te stellen.

#### Periodieken

Een afzonderlijke vermelding verdient nog de periodiekenverzameling. Dank zij de waakzaamheid en activiteit van de tegenwoordige bibliothe-

caresse, mevrouw C. F. M. J. Schimmelpenninck van der Oye-Van Dam van Isselt, is deze collectie de laatste jaren in omvang sterk toegenomen. Haar speurzin bracht haar op het spoor van vele kerkelijke, verenigings- en wijkbladen, personeelsorganen en jaarverslagen van banken, ziekenhuizen, onderwijs- en culturele instellingen, kortom van blaadjes die maar al te vaak van de brievenbus regelrecht naar de prullemand verhuizen.

Is het werkelijk de moeite waard dit allemaal te achterhalen en te bewaren? Op het Gemeentelijk Archief zegt men daar „ja” op. Daar verwacht men, dat over tien, twintig jaar, dit vluchtige materiaal gretig aftrek zal vinden, wanneer het erom gaat de Utrechtenaren van de jaren zeventig op heterdaad te betrappen in hun denken en doen.

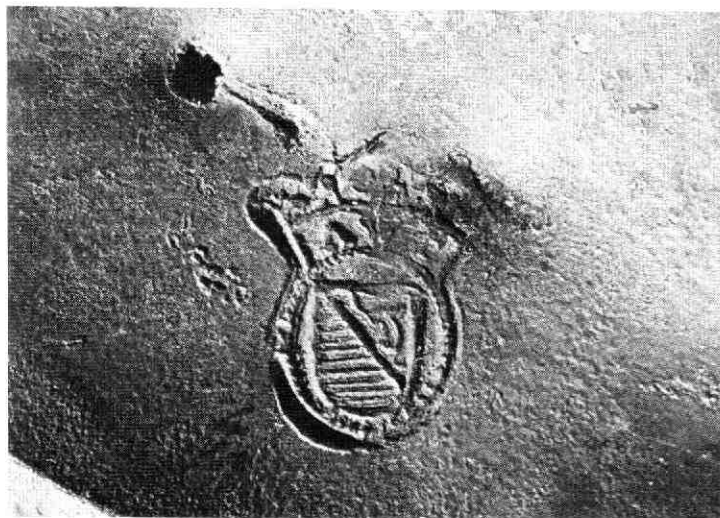
Mochten er onder u, lezers, abonnees schuilen van dit soort lectuur, waagt u er dan eens een telefoontje aan. Het Gemeentelijk Archief (tel. 711814) wil graag als uw prullenmand fungeren!

J. G. Riphaagen

## Een tinnen lepel uit de Oude Gracht

Behalve de in het vorige Maandblad gepubliceerde platte steen, zijn er ook een paar tinnen voorwerpen uit de Oude Gracht te voorschijn gekomen, waarvan twee lepels en een klein schaalkje mij bekend zijn. Het schaalkje is in particuliere han-

De voorwerpen dateren allen uit de 2e helft van de 17e eeuw. De ene lepel en het schaalkje zijn met de roos gemerkt; het schaalkje is door D. I. of D. J. gemaakt, het meesterteken op de lepel is moeilijk te ontcijferen.



*Tinmerk voor keurtin op de lepel. In de kroon de letters A.V.C.*

den, de ene lepel is in bruikleen afgestaan aan het Centraal Museum door de heer B. van Hees, de andere lepel bevindt zich in mijn werkplaats aan het Begijnehof.

In Utrecht merkte men tot omstreeks 1638 met de gekroonde hamer en de roos samen. Omdat hier van de roos alleen sprake is, komt een datering na 1638 in aanmerking, als we er van uit gaan dat

de voorwerpen in Utrecht gemaakt zijn. De vormen zijn niet erg 18e eeuw, zodat de tweede helft van de 17e eeuw overblijft.

Over het exemplaar dat in mijn werkplaats verblijft is iets meer mee te delen, vooral i.v.m. het merk dat erop voorkomt.

In Utrecht werd al sinds 1473 het tin van minder allooi (keurtin) gemerkt met het stadswapen. De kwaliteit van tin hangt af van het percentage lood dat erin verwerkt is. Bij keurtin in Utrecht bedroeg dat 16% in 1473, 1574, 1638 en 1660. Dit percentage is een aardige middenweg tussen bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam, die slechts 8% toestonden en Zutphen en 's-Hertogenbosch waar men tot 33,3% mocht gaan.

De controle op de naleving van de ordonnantie op het tinwerk was van 1574 tot ongeveer 1638 in handen van Dirk Adriaan Vreemszoon, die het „waardijdschap van het tinwerk” vanaf zijn dertiende jaar als stadsambt in zijn bezit had. Behalve het nagaan van de juiste samenstelling van het tin, wat hij met behulp van twee meester tinnegieters uitvoerde, hoorde ook het ijken van tinnen en aarden(!) kannen tot Dirk's werk, voor zo ver het kannen betrof waaruit men wijn, bier of edik schonk.

De tinnegieters, die een tamelijk zelfstandig deel van het smedengilde vormden, wendden zich in 1638 tot het stadsbestuur om — nu Dirk Vreem overleden was — verandering in de manier van kwaliteitscontrole te verkrijgen. Er werd bepaald dat er voortaan twee keurmeesters zouden zijn afkomstig uit de groep der meester tinnegieters zelf. De ordonnantie die dit regelt, geeft ook een omschrijving van de te gebruiken merken: voor het keurtin blijft het stadswapen met de initialen van de meester voorgeschreven, terwijl voor het fijn tin „de gekroonde roos misgaders de naam van de meester daarin” verplicht wordt.

Komt de controle op de kwaliteit dus bij de meester tinnegieters zelf te liggen, het ijken blijft een stadsambt. In 1652 komen we Roeloff van Cuylenborg tegen als stadsijker. Van beroep is hij stempelsnijder en in die kwaliteit vervaardigt hij in 1658 een nieuw grootzegel voor de stad, nadat het oude exemplaar uit het stadhuis gestolen is (zie Muller p. 15/16). Het oude zegel vertoonde een burcht; het nieuwe moest er anders uitzien om misbruik met het gestolen zegel te voorkomen. Roeloff maakt een zegel waarop het schild met de twee velden voorkomt. Het rode veld geeft hij daarbij een horizontale arcering, iets wat we bij het afgebeelde tinmerk ook zien. In 1711 krijgt de stad weer een nieuw grootzegel en ditmaal is de arcering verticaal. Bekijken we het keurtin merk van Abraham van Someren, die in het midden van de 18e eeuw in Utrecht werkzaam is, dan treffen we ook daar een verticale arcering aan (Dubbe, p. 64).

Tenslotte blijkt het verhaal ook min of meer voor

de koperen stadsmunten op te gaan: tussen 1657 en 1685 komt het stadswapen daarop voor met horizontale arcering van het rode veld, vanaf 1681 met verticale.

Het lijkt dan ook niet al te onverantwoordelijk het stadswapen met horizontale arcering in de tweede helft van de 17e eeuw te plaatsen en daarmee tevens de lepel te dateren. Jammer is dat ik tussen 1643 en 1743 geen lijsten met meester tinnegieters heb kunnen vinden, zodat A.V.C., de maker van de lepel, voorlopig een onbekende zal moeten blijven.

Drs. T. J. Hoekstra

#### Geraadpleegde bronnen en literatuur:

*Gemeentelijk Archief Utrecht: Gildeboek der Tinnegieters 1574-1746 (Cat. van de bij het stadsarchief bewaarde archieven, I, no. 140).*

*J. C. Overvoorde en J. G. Joosting: De Gilden van Utrecht tot 1528, 's Gravenhage 1896/1897.*

*S. Muller Fz.: Beschrijving der Utrechtse Stadszegels, Utrecht 1916.*

*B. Dubbe: Tin en Tinnegieters in Nederland, Zeist 1965.*

*Catalogus van de koperen munten geslagen door de Zeven Provincien der Verenigde Nederlanden 1546-1795, Amsterdam 1973.*

*Foto's: Gemeentelijke Film- en Fotodienst.*

---

## Jaarboek

Het Jaarboek 1972 is uitverkocht! Dat is natuurlijk een groot compliment aan redactie en auteurs. Maar nu zijn er toch nog mensen, nieuwe leden, die het erg graag willen hebben. Wat zouden zij geholpen zijn als enkele leden er toe konden besluiten om hun exemplaar af te staan. We verstaan ons om te vermoeden, dat er vast wel zijn wie de inhoud van zo'n bundel wat zwaar op de maag ligt. Zouden zij dan misschien hun Jaarboek 1972 willen opzenden aan mevr. M. Uittenbogaard, Titus Brandsmalaan 17, Vleuten, of bezorgen bij de heer Röhner op het Gemeentelijk Archief, Alex. Numankade 199 te Utrecht?

Ons lid de heer J. de Roos mist in zijn verzameling het Jaarboek 1945/1946. Wellicht kan een der leden de heer De Roos aan een exemplaar helpen, eventueel voor enige tijd ter inzage uitlenen? Zijn adres is: Zuiderstraat 23, Vreeswijk.

De bezorging van het Jaarboek 1973 is een geweldig succes geworden.

Vanaf deze plaats betuigen wij degenen die zich met het rondbrengen belast hebben nog eens onze hartelijke dank!

---

In dit nummer bevindt zich een bijlage van de Stichting ROVER (Reizigers Openbaar Vervoer).